

בעצם היום הזה

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (שמות יב א).¹

בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נַח וְשֵׁם וְחָם וְיָפֶת בְּנֵי נֹחַ וְאַשֶׁת נֹחַ וַשְׁלֵשֶׁת נָשִׁים בְּנֵי אֶתָם אֶל הַתְּבָה: (בראשית ז יג).²

ספרי דברים פסקא שלז פרשת האזינו – מנח למצרים ולבני ישראל

"וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה" (דברים לב ח)³ - בשלושה מקומות נאמר "בעצם היום הזה". נאמר: "בעצם היום הזה" (בראשית ז יג) - בנח - מלמד שהיו דור נח אומרים: כך מכך,⁴ אם אנו מרגישים בו, אין אנו מניחים אותו. ולא עוד אלא אנו נוטלים כשילים וקרדומות ומבקעים עליו את התיבה. אמר הקב"ה: הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו למחות יבוא וימחה.⁵ ומה ראה לומר במצרים: "בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' " (שמות יב מא), לפי שהיו מצריים אומרים: כך מכך, אם אנו מרגישים בהם, אין אנו מניחים אותם. ולא עוד אלא שאנו נוטלים סייפים וחרבות והורגים אותם בהם. אמר הקב"ה: הריני מוציאם בחצי היום וכל מי שיש בידו למחות יבוא וימחה. ומה ראה לומר כאן: "בעצם היום הזה", לפי שהיו ישראל אומרים: כך מכך, אם אנו מרגישים בו, אין אנו מניחים אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגזי לנו את השליו ועשה לנו נסים וגבורות, אין אנו מניחים אותו. אמר הקב"ה: הריני מכניסו למערה בחצי היום וכל מי שיש בידו למחות יבוא וימחה. לכך נאמר: "וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה לאמר".⁶

¹ וכבר קדם לו הפסוק: "ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדתיתכם חקת עולם" (שמות יב יז). וחזר הביטוי בפעם השלישית וחתם את פרק יב: "ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם". שלוש פעמים נזכר הביטוי "בעצם היום הזה" בשמות פרק יב, פרק "החודש הזה לכם", בהקשר עם יציאת מצרים.

² הביטוי "בעצם היום הזה" אינו חידוש של ספר שמות וכבר נזכר בספר בראשית אצל נח, ובהמשך במצוות מילה אצל אברהם, בראשית פרק יז פסוקים כג וכו': "ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ולידי ביתו ... ויקם את בשר ערלתם בעצם היום הזה כאשר דבר אתו אלהים". "בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו". וחזר הביטוי בספר ויקרא פרשת המועדות (ויקרא כג) במצוות העומר, בחג השבועות וביום הכיפורים. עוד מצאנו "בעצם היום הזה" בדברים לב במיתתו של משה (להלן), ביהושע פרק ה בכניסה לארץ וביחזקאל כד בנבואת המצור על ירושלים וחורבנה ביד מלך בבל. ראו גם יחזקאל פרק מ שמתנבא ביום החורבן על השיקום והבניה מחדש. ואנו נתמקד "בעצם היום הזה" שבתורה בכלל ושל יציאת מצרים בפרט.

³ הדרשן ממקד את דרשתו על הפסוק שבפרשת האזינו הקשור במיתתו של משה שהייתה "בעצם היום הזה". זה האזכור האחרון של הביטוי בתורה, וממנו מתגלגלת הדרשה לאחור לאזכורים של "בעצם היום הזה" הקודמים למשה. ראו דברינו [לא אוכל עוד לצאת ולבוא](#) בפרשת וילך, שמשה היה במלוא כוחו הפיסי ביום מותו: "שתיים עשרה מעלות היו שם, ופסען משה בפסיעה אחת" (מסכת סוטה יג ב). וגם בלבר טוב היה שכתב ביום פטירתו שלושה עשר ספרי תורה (דברים רבה ט ט).

⁴ לא ברור היכן בדיוק למקם את הנקודתיים, את התחלת דברי אנשי דורו של נח. רש"י על הפסוק בדברים, מביא מדרש זה בשינוי לשון קל: "שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישים וכו' " והמפרש שם מסביר שם ספר הזכרון שזהו לשון שבועה. לפיכך מקמנו את הנקודתיים אחרי המילה אומרים, היינו ש"כך מכך" או "כך וכך" הוא לשון שבועה שהם נשבעו שלא יתנו לנח להיכנס לתיבה. ואולי "כך מכך" או "כך וכך" התגלגל ללשונו היום כביטוי: בין כך ובין כך, היינו בכל מקרה. והמאירים עינינו בנושא זה יבורכו בכך ובכך, מכך ומכך.

⁵ וכן הוא בבראשית רבה לב ח: "בעצם היום הזה בא נח, א"ר יוחנן: אמר הקב"ה: אם נכנס נח לתיבה בלילה, עכשיו יהיו כל דורו אומרים כך: לא היינו יודעים בו, ואילו היינו יודעים בו, לא היינו מניחין אותו ליכנס. אלא בעצם היום הזה בא נח - דרגיש ליה ימלל". (מי שמפריע לו, שיצחק, ראו הסבר להלן). ובמדרש אגדה (בובר) בראשית ז יג: "בעצם היום הזה בא נח. בעיצומו של יום, וחצי היום היה, שלא נכנס לתיבה אלא בפני כולם, שהיו כולם מזומנים להרוג אותו בשעה שיכנס לתיבה, ונכנס בפניהם ולא היה רשות להם לעשות לו כלום". עצם היום הזה איננו רק במשמעות של ביום ולא בלילה וגם לא במשמעות של ימינו: ביום מסוים זה דווקא, אלא בעיצומו של יום, באמצע היום, בשעת שיא הפעילות, ולענין כולם. ולפי דברי רש"י במסכת ראש השנה יא ב הכניסה לתיבה "בעצם היום הזה" הייתה גם כלפי חוסר אמונתו של נח עצמו: "ומניין שהמבול התחיל לירד ביום - שנאמר בעצם היום הזה בא נח (בראשית ז) והוא מקטני אמנה היה, ולא נכנס לתיבה עד שירדו מים ודחקהו ליכנס, שנאמר מפני מי המבול". וכבר גלשנו יותר מדי לפרשת נח ולמי המבול ועד כאן.

⁶ מדרש זה קצת ייחודי בגישה שהוא מציג שבני ישראל נפרדו ממשה, המנהיג המוכיח והכועס והמיוסר בגללם, בצער כה גדול וזכרו את כל מעשיו הטובים עבורם, עד שהיו מוכנים להיאבק עבורו שיחיה ולמנוע את מותו. יש מספיק מדרשים ופסוקים המורים ההפך. ראו כדוגמא דברים רבה ז י: "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ... א"ר שמואל בר יצחק: כיון שנטה משה למות ולא בקשו עליו רחמים שיכנס לארץ, כנס אותן והתחיל מוכיחן. אמר להם: אחד פדה שישיש ריבוא בעגל, ושישיש ריבוא לא היו יכולין לפדות אדם אחד! ... אי אתם זכורים כל מה שהנהגתי אתכם במדבר שנאמר: ואולך אתכם מ' שנה במדבר". ראו גם המדרשים שמדקדים שאצל מות אהרון כתוב: "ויבכו כל בית ישראל", בעוד שאצל משה כתוב רק: "ויבכו בני ישראל" - רק מקצתם (אבות דרבי נתן נוסח ב פרק כה). אבל יש אולי סימבוליות במדרש לעיל שהמנהיג שהיה השליח להוציא את בני ישראל "בעצם היום הזה", נפטר "בעצם היום הזה" ומעורר, גם אם לרגע אחד, זכרון מעשיו הטובים והנהגתו אצל צאן מרעיתו שבד"כ היו כלפיו כפויי טובה.

מדרש תנאים דברים לב מח – אברהם במילה

בארבעה מקומות הוא אומר: "בעצם היום הזה". בנת הוא אומר (בראשית ז יג) בעצם היום הזה, באברהם הוא אומר (שם יז כו) בעצם היום הזה, במצרים הוא אומר (שמות יב מא) בעצם היום הזה, וכאן הוא אומר בעצם היום הזה... מה ראה לומר באברהם בעצם היום הזה? אלא אמר הקב"ה: אם מל אברהם עצמו בלילה, עכשיו כל דורו אומר: אילו ראינוהו לא הנחנוהו. לכך אמר הקב"ה: בעצם היום הזה נמול אברהם ודי רגשה ליה ימלל.⁷

בראשית רבה סוף פרשה מב – אברהם מתייעץ על המילה

בשעה שאמר הקב"ה לאברהם לימול הלך ונמלך בג' אוהביו. אמר לו ענר: כבר בן מאה שנה אתה ואתה הולך ומצער את עצמך? אמר לו אשכול: מה את הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך? אמר לו ממרא: אלהיך שעמד לך בכבשן האש ובמלכים וברעבון, והדבר הזה שאמר לך לימול אין אתה שומע לו?⁸

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יב פסוק נ – היציאה ממצרים בראש מורם

"ויהי בעצם היום הזה" - אין עצם אלא תוקפו של יום.⁹

"הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם" - מלמד שלא יצאו מהומה אלא מטורקסין.¹⁰

אבן עזרא פרשת בא, שמות יב לא – ענין של זמן ומרחקים

והנה יצאו הם מפתח ביתם במצות השם בחצי הלילה, ונתן להם רשות פרעה שילכו ישראל לעבודת השם. והנה הלך משה עם עבדי פרעה לרעמסס להוציא ישראל. וידוע היום, כי יש בין מצרים הישנה, שיש שם אוצרות יוסף ידועים עד היום, ובין רעמסס ששה פרסאות. והנה החלו לצאת בבקר, והוא עת עלות עמוד השחר, שיחל להראות אור השמש בעבים. והנה יש בין תחילת זה הרגע, עד עת זרוח השמש שעה ישרה ושליש שעה. והנה יש לנו בוקר והחושך גדול, כמו: "ותשכב מרגלותיו עד הבקר" (רות ג יד), ושם כתיב: "בטרם יכיר איש את רעהו". והנה היו מישראל שיצאו בתחילת עמוד השחר ועודנו לילה בדרך התורה עד זרוח השמש. ואלה היו קרובים אל מצרים. והאחרים, שהם רחוקים יצאו בו ביום, כי קהל רב היה. ויותר יש מתחילת

⁷ הביטוי: דרגיש ליה ימלל או דרגשה לי ימלל הוא פתגם בארמית שמשמעות: מי שזה כואב לו, מרגש אותו, מרעיד אותו – שיצעק, שימחה – מי בכלל מקשיב לו. ראו רש"י על הפסוק בפרשת האזינו שמביא את דברי מדרש ספרי הנ"ל על הפסוק, כמעט מילה במילה, וכן מדרשים אחרים, שמונים שלושה "בעצם היום הזה": נח, יציאת מצרים ומות משה. אבל דווקא המקבילה לספרי, מדרש תנאים דברים, שתוכנו ולשונו בד"כ זהים לזה של ספרי, מונה ארבעה "בעצם היום הזה" ומוסיף את אברהם ומעשה המילה. גם כאן בא מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק יז ומבהיר מהו בעצם היום: "מהו בעצם היום הזה? בגבורות שמש בחצי היום". וראו תורה תמימה הערות שמות פרק יב הערה קנט שדן בנושא זה להלכה כמבחן ערכים בין הכלל זריזים מקדימים למצוות ובין פרסום הדבר וקידוש השם: "ויש עוד להביא ראיה לדעה זו ממה דאמר במדרשים סוף פרשת לך לך, בהא דכתיב בעצם היום הזה נמול אברהם, דהיינו בחצי היום, כדי לפרסם הדבר ויתקדש שם ה'. אף על פי דאברהם היה מזדוץ במצות כדילפינן מדכתיב ביה: וישכם אברהם בבקר דזריזין מקדימין למצות, ובכ"ז שהה עד חצי היום בכונה כדי לפרסם הדבר". מכאן אפשר אולי ללמד סניגוריה על אלה שדוחים את הברית לשעה שנח לציבור להתאסף ולהשתתף ולא באנו כמובן לפסוק הלכה.

⁸ פנינו לשביל צדדי. כנגד המדרש הקודם עומד מדרש זה שלפיו אברהם מרגיש מספיק חזק כדי להימלך ולתת כבוד לשלושת רעיו ואולי להרגילם לרעיון ולמנוע מצב שבו הם ינסו למנוע ממנו את המעשה הזה. ואפילו אשכול שמתנגד, לא עושה זאת בכח הזרוע, כפי שחושש המדרש הקודם, אלא בטענות הלקוחות מעולמו של הדרשן שהמילה ושאר המצוות שישאל מתעקשים לקיים מפרידות ומבדילות אותם "ממשפחת העמים" וגורמות לשנאת ישראל. וכבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו [מפגשי אברהם עם תושבי הארץ אשר אראך](#) בפרשת לך לך.

⁹ נראה שגם כאן "בעצם היום" הוא שיאו של היום. אמנם, מדרש שכל טוב (בובר) שמות יב יז מסביר ש"עיצומו של יום, היינו אחר הנץ החמה", וכך גם משמע מפירוש רשב"ם ואחרים שלפיהם לא הספיק הצבא להחמיץ משום שהשכימו לצאת מיד בבוקר. אבל לא כך משמע ברוב המדרשים. ראו מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה ה לענין מועד שחיתת קרבן הפסח שהוא מחצות יום ל"ד בניסן: "ר" אומר: הרי הוא אומר: שם תזבח את הפסח בערב, שומע אני כשמועו? תלמוד לומר: מועד צאתך ממצרים. אימתי יצאו ישראל ממצרים? משש שעות ולמעלה וכן הוא אומר ויהי בעצם היום הזה יצאו וגו' (שמות יב מא)". הקריבו את קרבן הפסח ב"ד בין הערביים על מנת שיאכלו את הקרבן בלילה שהוא תחילת הגאולה, אבל יצאו בטו בניסן. "מועד צאתך ממצרים" הוא על השעה ביום, לא על היום. ובתלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק י הלכה ה: "והלא לא יצאו אלא בחצי היום שנאמר ויהי בעצם היום הזה הוציא יי' את בני ישראל וגו'". ובפרקי דרבי אליעזר פרק מז: "הריני מוציאם בחצי היום ובגבורת השמש, שנאמר: ויהי בעצם היום הזה".

¹⁰ היציאה ממצרים באמצע היום איננה סתם רק להראות שבני ישראל אינם יוצאים כגנבים בלילה: "שלא יאמרו המצריים בגניבה יצאו" (פסיקתא זוטרתא לקח טוב) שמות יב נא: אלא נותנת זמן ליציאה מאורגנת ומסודרת "לא במהומה, אלא מטורקסין". לא מצאנו פירוש המילה ואולי הוא כמו טקס וסדר צבאי והר"ש איכשהו השתרבה כאן. עכ"פ, היציאה ביום גם מגדילה את פער הזמנים בין הרשות (הגירוש) של פרעה שהיה בחצי הלילה והזמן שבני ישראל לקחו על מנת לקיים את מצוות הפסח, לשאול את כלי הכסף והזהב ולצאת באופן מסודר. בין הגאולה ליציאה, כמאמר הגמרא בברכות ט א: "כשנגאלו ישראל ממצרים - לא נגאלו אלא בערב... וכשיצאו - לא יצאו אלא ביום". והחיפזון איה הוא? ראו שם בגמרא ברכות ט א ופירוש מלב"ם לשמות יב ולא נאריך בכך נאן.

רעמסס עד סופה משמונה פרסאות. על כן כתוב: "הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה" (דברים טז א), וכתוב אחר: "היום אתם יוצאים" (שמות יג ד).¹¹

מכילתא דרבי ישמעאל בא מסכתא דפסחא פרשה ט – צבאות מלאכי השרת

"הוצאתי את צבאותיכם" - אלו צבאות ישראל. אתה אומר כן, או אינו אלא צבאות מלאכי השרת? כשהוא אומר: "יצאו כל צבאות ה' ", הרי צבאות מלאכי השרת אמור. הא מה תלמוד לומר: "הוצאתי את צבאותיכם" - אלו צבאות ישראל.¹²

מכילתא דרבי ישמעאל בא מסכתא דפסחא פרשה יד – השכינה נגאלת בעצם היום הזה

וכן הוא אומר: "ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות י"י" - אלו מלאכי השרת. וכן אתה מוצא, כל זמן שישראל משועבדין, כביכול שכינה משועבדת עמהם, שנאמר: "ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר" (שמות כד י). וכשנגאלו מה הוא אומר: "וכעצם השמים לטוהר", ונאמר: "בכל צרתם לו צר" (ישעיה סג ט).¹³

רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק כח¹⁴

בעצם היום הזה - אמרו המפרשים שפירושו בגוף היום הזה, וכן: "ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה" (פסוק יד) - עד גוף היום. וכן: "וכעצם השמים לטוהר" (שמות כד י) - גוף השמים. ולא נוכל לפרש שירמוז אל עצם היום הזה וכוחו, כמו שאמרו רבותינו (ספרי האזינו שלז) בפסוק "בעצם היום הזה בא נח" (בראשית ז יג) "בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל" (שמות יב נא), כי כתוב (פסוק לב) בתשעה לחודש בערב מערב ועד ערב, וכן: "וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש" (פסוק כא) - גם הלילה בכלל.¹⁵ והנה לא הזכיר "בעצם היום הזה" בשבת ולא במועדים, רק בחג השבועות וביום הכפורים, וכן באיסור החדש¹⁶ אמר (פסוק יד) "עד עצם היום הזה". והנראה בטעם הדבר, כי בעבור שאמר בשבועות "מיום הביאכם את עומר התנופה וגו' תספרו חמישים יום", יאמר: "והקרבתם מנחה חדשה ממושבותיכם תביאו" וגמר הענין, והאריך לצוות בקרבנות, הוצרך לומר "וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש", כי גוף היום הוא קדוש ואסור בעשיית מלאכה ואיננו תלוי בעומר ולא בקרבנות.¹⁷ וכן ביום הכיפורים, מפני שאמר (פסוק כז)

¹¹ נעשה אתנחתא בין המדרשים שראינו ושעוד נראה בנושא "עצם היום" ונפנה לריאליזם של אבן עזרא כפשוטן המקרא. 12 השעות בין חצות הלילה בארמון פרעה ובין חצות היום של יציאת בני ישראל, הוא הזמן שבו משה ואהרן הולכים ממצרים הישנה לרעמסס (ארץ גושן?) ואוספים בהדרגה את בני ישראל ומתחילים במסע המדורג. ככה ניתן לפתור לא רק את "עצם היום הזה" מול "הבוקר", אלא גם את הסתירה לכאורה בין ספר דברים שאומר שהיציאה הייתה בלילה ובין ספר שמות שאומר שהיציאה הייתה ביום וביד רמה.

¹² מלאכי השרת גם הם יצאו ממצרים! כך גם במסכת אבות דרבי נתן נוסח ב פרק מד: "ישראל נקראו צבאות ומלאכי השרת נקראו צבאות. ישראל מניין? שנאמר: כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם (שם יב יז). ומלאכי השרת מניין? שנאמר: מלכי צבאות ידודון (תהלים סח יג). אי אתה יודע איזה גדול זה מזה? כשהוא אומר: והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל (שמות ז ד) [ישראל] אתם גדולים לפני יותר ממלאכי השרת". מה עניין מלאכי השרת כאן? מה הקשר שלהם ליציאת מצרים? הסמך במקרא הוא בגלל שניים ושלושה הפסוקים המדברים על היציאה בעצם היום הזה כפי שהבאנו בהערה 1 בראש דברינו. ראו שם. קודם "צבאותיכם", אח"כ "צבאות ה' " ולבסוף: "עמי בני ישראל", או גם הפסוק הקודם לכולם בשמות ז ד: "והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל".

¹³ כתיב "לא" וקרי: "לר". כך גם במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יב: "ויהי בעצם היום הזה וגו' מלמד שאף צבאות מקום היו עם ישראל בצער, שנאמר: בכל צרתם לא צר וגו' (ישעיה סג ט). ואומר: יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה וגו' (תהלים צא טו). ואומר: מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו (שמואל ב ז כג). פסוקי המקרא שהבאנו בהערה הקודמת הם רק עילה לרעיון שהשכינה גלתה עם ישראל וזה מה שמלאכי השרת עושים במצרים ולכן גם הם צריכים לצאת, גם הם צריכים גאולה. ראו דברינו [לבנת הספיר](#) בפרשת משפטים, [צערם של ישראל](#) ביום הזכרון, וכן [בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים](#) וכן [לי ולכם היא הגאולה](#) בפרשת בא. ואולי בשל כך, מבקשים מלאכי השרת להקדים ולומר שירה, כי גם הם בעניין. ראו דברינו [מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה](#) בשביעי של פסח.

¹⁴ פירוש רמב"ן זה הוא על "בעצם היום הזה" שבפרשת המועדות בספר ויקרא פרשת אמור, שם מופיע הביטוי פעמיים, בשבועות (פסוק כא) וביום הכיפורים (פסוק כח שעליו מוצב פירוש רמב"ן זה). וכמה שנספיק לבאר – נספיק והקורא החרוץ ישלים בעצמו "בעצם היום הזה" או בכל שעה ראויה.

¹⁵ בגוף היום או בכוחו (בשיא כוחו) הוא כפי שהסברנו לעיל באמצע היום, בצהריים והיינו שיום הוא החלק המואר של היממה. אך כאן, במועדות, פשיטא שיום הוא יממה, היינו גם הלילה בכלל ואם כן "בעצם היום הזה" של המועדות, שונה בהכרח מ"עצם היום הזה" שראינו עד כאן: נח, אברהם (מצוות מילה נוהגת רק ביום), יציאת מצרים ומות משה.

¹⁶ העומר, ט"ז בניסן בו מותרת התבואה החדשה.

¹⁷ ראו פסוקים טו-כא בפרק כג בספר ויקרא, בהם תיאור קרבנות החג קוטע לכאורה את תיאור היום. פסוק כא יכול היה להיקרא כרצף ישיר של פסוק טז. "עצם היום הזה" של חג השבועות בא לומר שלמרות קרבנות החג המפורטים, אין הם ואף לא קרבן

"ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה לה", ובפרשת אחרי מות תלה עוד הכפרה בקרבנות ובשעיר המשתלח. מפני כן הוצרך לומר וכל מלאכה לא תעשו בגוף היום הזה, כי יום כפורים הוא בגופו לכפר עליכם מלבד כפרת הקרבנות.¹⁸ וכן "עד עצם היום הזה" בחדש, עד גוף היום הזה שהוא יום הביאכם את קרבן אלהיכם, שאפילו לא יבא הקרבן המצוה נוהגת בגוף היום הזה להיות החדש אסור לפניו ומותר לאחריו.¹⁹ וזה טעם אמרו (פסוק יד) חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם, כמו שפירשתי (פסוק טז).²⁰

ומצאנו עוד שהזכיר הכתוב "בעצם היום הזה" בעניינים נגזרים לעתים מזומנים, אמר בנח בעצם היום הזה בא נח וגוי', ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים (שמות יב מא), וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה עלה אל הר העברים (דברים לב מח מט). והטעם באלו, מפני שיתכן שהכניס נח בתיבה קודם לכן הרבה מן החיה והעוף, וכן יתכן שיצאו מקצת ישראל ממצרים קודם לכן וביום ההוא נגמר הענין, וכן קודם ליום ההוא היתה צואה למשה רבינו בעלייה ההיא וביום ההוא עלה,²¹ לכך פירש הכתוב בכולן שהיו בגוף היום ההוא, לא שהותחל בהם מתחילה ונשלם ענינם ביום ההוא, רק הכל היה בגוף היום הזה. וכן בעצם היום הזה נמול אברהם וגוי' (בראשית יז כו), שנמולו עם רב ביום אחד להגיד זריזותו במצות:²²

וכן נראה לי עוד כי עצם כל דבר, כחו ותקפו, נגזר מלשון כחי ועוצם ידי (דברים ח יז), עוז ותעצמות (תהלים סח לו), וכן זה ימות בעצם תומו (איוב כא כג), בתוקף שלמותו, ובעבור שהעצמות מוסדות הגוף ותקפו יקראו כן. והנה כעצם השמים לטוהר (שמות כד י), שטהרת הדבר שראו ברורה וחזקה כחזק טוהר השמים. ולכך יזכיר בימים הנזכרים "עצם היום", כי הענין בהם בעצמם לא בדבר אחר נוסף בהם, שהוא הקרבנות אשר יקריבו בהם. וכן אמר אונקלוס, בקרן יומא הדין, בקרנו של יום בגופו וכחו, מלשון וכל קרני רשעים אגדע (תהלים עה יא), מגני וקרן ישעי (ש"ב כב ג), כי בעבור שהכוח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו, ובלשון חכמים (תרומות פ"ז מ"א) משלם את הקרן ואינו משלם את החומש.²³

שבת שלום מחלקי המים

העומר שממנו מתחילה ספירת חמישים היום הקובעת את מועד חג השבועות – אין הם קובעים את תוקפו ועיצומו של החג שחל מעצם הספירה ומלאת חמישים הימים. ליום יש את עיצומו וגופו במעגל הזמן.

¹⁸ רמב"ם הלכות תשובה פרק א הלכה ג: " ... ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים, שנאמר: כי ביום הזה יכפר עליכם". שעיצומו של יום הכיפורים מכפר.

¹⁹ ראו מסכת מנחות פרק י משנה ה: " ... משקרב העומר הותר החדש מיד והרחוקים מותרים מחצות היום ולהלן. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור. אמר רבי יהודה והלא מן התורה הוא אסור שנאמר (ויקרא כ"ג) עד עצם היום הזה וכו'".

²⁰ כאן סוגר רמב"ן את שלושת "בעצם היום הזה" שבפרשת המועדות: קרבן העומר (חדש), חג השבועות שתלוי בעומר במועד אבל לא בקרבן, ויום הכיפורים. ראו איך משתנה הכינוי "גוף היום" מהפיסקה הראשונה של רמב"ן לפיסקה השנייה. שם זה שיאו של היום, החלק המואר, כוחו של השמש, ולפיכך איננו רלוונטי למועדים שהם יממה "מעת לעת". כאן, במועדים, "גוף היום" הוא עיצומו של היום, עצם מהותו ולפיכך הביטוי חוזר ומתאים.

²¹ שיכולנו לחשוב כך, אבל אין הדבר כך. "יתכן" במובן של דעה שגויה.

²² כאן שוב מקבל "גוף היום" משמעות חדשה. כבר לא חשוב אם זה יום (המואר) או יממה, אלא שהכל נעשה ביום אחד, או לפחות התנגז ליום אחד ומיוחד בו אירע הדבר המרכזי והחשוב.

²³ עצם הדבר, עצם העניין וכו', באים מעצמות הגוף החי שמחזיקות אותו ומקיימות אותו. מכל עצמותי תאמרנה, דרך עצם היום ועד עצם השמים לטוהר. הכל בעצם, מילה אחת. ואחרי ככלות הכל, נראה שלהבנת "עצם" פירוש זה של רמב"ן, יש לחזור ולעניין בו היטב.